

Γιάννης Κιουρτσάκης

ΓΥΡΕΥΟΝΤΑΣ
ΣΤΗΝ ΕΞΟΡΙΑ
ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΣΟΥ

Γιάννης Κιουρτσάκης

ΓΥΡΕΥΟΝΤΑΣ
ΣΤΗΝ ΕΞΟΡΙΑ
ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΣΟΥ

Θέση υπογραφής δικαιούχου/-ων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση.

«Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευσή του συνόλου ή μέρους του έργου».

Εκδόσεις Πατάκη – Λογοτεχνικά δοκίμια
Γιάννης Κιουρτσάκης, Γυρεύοντας στην εξορία την πατρίδα σου
Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος
Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης
Φιλμ-Μοντάζ: Κέντρο Γρήγορης Εκτύπωσης
Copyright © Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Εκδόσεις Πατάκη)
και Γιάννης Κιουρτσάκης, Αθήνα, 2014
Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη,
Αθήνα, Μάρτιος 2015
KET 9580 ΚΕΠ 156/15
ISBN 978-960-16-6103-2

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΗΡΩΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΓΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),
570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Στους πατριώτες μου του εδώ και του αλλού

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Σημείωμα του συγγραφέα 13

ΕΞΟΡΙΑ

Η τύχη το έφερε... 16 * Πώς γράφεται σήμερα ένα τέτοιο βιβλίο; 17 * Ανάγκη να μιλήσω σε έναν άνθρωπο: εσένα 24 * «Όταν δεν ξέρεις πού πηγαίνεις, κοίτα από πού έρχεσαι»: πίσω στο 2004 και ακόμα πιο παλιά 30 * Γιατί ναυάγησε ο «εκσυγχρονισμός»; 38 * Ξαναζώντας τη δεκαετία του 1960: ξένος στον ίδιο μου τον τόπο 42 * «Χρωστάμε στους άλλους τή ζωή μας» 48 * Ελλάδα και Ευρώπη στον δέκατο ένατο αιώνα: ομηρικοί χωρικοί στον καιρό της βιομηχανικής επανάστασης 54 * Ελλάδα και Ευρώπη σήμερα: η κρίση είναι αδιαίρετα εσωτερική και εξωτερική για όλους 58 * Μεταλλαγμένοι ηγέτες, ανάπηρη πολιτική 63 * Όταν η πολιτική αρετή θεωρείται πολυτέλεια, η κρίση γίνεται ανθρωπολογική 68 * Προς Ευρωπαίους... 70 * ... περί Νεοελλήνων 74 * Προς συμπατριώτες 80 * Γνωρίζουμε τους Ευρωπαίους; Γνωρίζουμε τον εαυτό μας; 83 * Από την ελληνική ανεξαρτησία στην παγκοσμιοποίηση: μήπως ήρθε η ώρα να πά-
ρουμε όλοι έναν άλλο δρόμο; 89 * Πώς καταρρέει μια χώρα 96 * Ποιος μπορεί να πει σήμερα το συμφέρον του τόπου – το συμφέρον του κόσμου; 101 * Ένα όνειρο 108 * Όταν αυτό που σε

δικαιώνει σε ματαιώνει 114 * Μένω εδώ περιμένοντας 120 *
Υπάρχει σήμερα κάτι που μας ενώνει; 126

ΕΥΛΟΓΙΑ

Ο βράχος κάτω από την άμμο 137 * Γλώσσα του τόπου, τόπος της γλώσσας 141 * Στη γλώσσα, όπως και στη φύση, «όλες οι εποχές είναι συγκαιρινές» 149 * «Με φυλάει η Παναγίτσα;» 152 * Η γλώσσα είναι ποίηση 155 * Αγραμματοσύνη και προφορική κουλτούρα 160 * Όταν χαλνούμε το νόημα των λέξεων, ρημάζουμε τη ζωή μας 163 * «Άνθρωποι είμαστε! Αν δεν γνωριζόμαστε, θα γνωριστούμε!» 170 * Ο Άλλος που μας συνδέει και μας υπερβαίνει 176 * Η αγορά! 178 * Είμαστε πάντα εν πάρω 186 * Ο διάλογος φωλιάζει μέσα στη λέξη 190 * Νέα ελληνικά: τι χάσαμε και τι κερδίσαμε 192 * Νεοέλληνες: «αρχαϊκοί» και αναγκαστικά «μοντέρνοι» 196 * Νοσταλγία παρελθόντος, νοσταλγία μέλλοντος 202 * Προνεωτερικό τέλμα και νεωτερικό ναυάγιο 205 * «Τα ναυάγια φτιάχνουν τις πυξίδες» 212 * Γενιά του '30: η ανολοκλήρωτη σύνθεση 215 * Ποίηση και ιδεολογία 218 * «Φυραίνει ό τόπος όλοένα» 222 * Είμαστε ικανοί να βρούμε το κέρδος της απώλειας; 226 * Καραγκιόζης: ένα σχολείο ταπεινότητας και αυτογνωσίας 229 * Πώς μια αρχαία γλώσσα ανασταίνεται στον προσωπικό λόγο ενός σημερινού ανθρώπου 235 * Το συλλογικό «μέσα πλούτος» και το έργο του λογοτέχνη 240 * «Οὔτοι συνέχθην, ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν» 252 * Τα καμένα δάση ξαναβλασταίνουν μετά την πυρκαγιά 259 * Εντοπιότητα και οικουμενικότητα στα χρόνια της παγκοσμιοποίησης — Η: Αναζητώντας τη χαμένη πατρίδα στο πρόσωπο του άλλου ανθρώπου 264 * Πώς μιλάς για την Ελλάδα μέσα στη σημερινή Ελλάδα; 269 * Τι δεν είναι και τι μπορεί, ίσως, να

είναι —να γίνει— η Ελλάδα 273 * Αξίζει να είμαστε Έλληνες μόνο αν αυτό μας βοηθάει να γίνουμε άνθρωποι 282

ΠΡΟΣΔΟΚΙΑ

Μελετώντας τον μεγάλο χρόνο 289 * Όσο βαθύτερα ριζώνεις στη ζωή, η μέριμνα εαυτού είναι και μέριμνα για τον άλλον 297 * Ζωή: ένα μυστήριο που πρέπει να φυλάξεις για να ανθίσει το θαύμα 304 * Πίστη σημαίνει εμπιστοσύνη 312 * Συνομιλώντας για τον Θεό 315 * Ένα συμβόλαιο που σπάει και ανανεώνεται ακατάπαυστα 324 * Ο Θεός στον καιρό της αθεΐας 326 * Μια Δημιουργία που δείχνει έναν άγνωστο Δημιουργό 333 * Ποια θρησκεία θα μπορούσε να συνδέσει τα περιπλανώμενα μοναχικά άτομα αυτής της εποχής; 339 * Θεμέλιο της δημιουργίας είναι η αγάπη για τον κόσμο 342 * Φύση, κουλτούρα, πολιτισμός: «Τα γράμματα τα φτιάξαν οι αγράμματοι» 347 * Όταν ο πολιτισμός σκοτώνει τον πολιτισμό 355 * Μια αρχαιολογία του βιομηχανοποιημένου ανθρώπου 360 * Χωλός πολιτισμός 366 * Υπήρχε άλλος δρόμος; 371 * Γίνεται σήμερα να ξεφύγουμε από τον βάρβαρο εκδυτικισμό του κόσμου; 374 * Η ρημαγμένη ψυχή της μεταπολεμικής Ευρώπης 378 * Το κοινό νόημα καταρρέει την ώρα που το έχουμε ανάγκη περισσότερο από ποτέ 385 * Ένας νέος «κόσμος» παράγεται ερήμην των ανθρώπων 389 * Προσδοκία 391

Η τύχη το έφερε να γεννηθώ στην Ελλάδα, λίγο πριν από τα μέσα του εικοστού μ.Χ. αιώνα· τύχη που έμελλε να είναι η ισόβια δυστυχία μου αλλά, ίσως, και μια ανέλπιστα ευτυχία. Ετούτο το μυστήριο θέλω να σου φανερώσω, να σου παραδώσω με το βιβλίο που κρατάς στα χέρια, αναγνώστη, όποια κι αν είναι η πατρίδα σου. Ποιος ξέρει; Αν το κατορθώσω, μπορεί να καταλάβουμε, κι εγώ κι εσύ, λίγο καλύτερα τον εαυτό μας, όπως τον έπλασαν η Φύση και η Ιστορία και όπως τον ζυμώνουν καθημερινά οι τόποι και οι κοινωνίες των ανθρώπων.

Ιούλιος 2012

Πώς γράφεται σήμερα ένα τέτοιο βιβλίο;

Με τα λόγια που μόλις διάβασες, αναγνώστη, άρχιζα, πάνε χρόνια, τούτο το βιβλίο. Και τώρα, που οι συμπατριώτες μου έχουν βυθιστεί στον ζόφο —τον πιο πηχτό που γνώρισαν μετά την Κατοχή και τον Εμφύλιο—, πώς θα μπορέσω να το γράψω; Άραγε είμαι ακόμα ικανός να φανερώσω το κουκουτσάκι ευτυχίας που κρύβεται στα βάθη της κοινής μας δυστυχίας;

Ας είμαι ειλικρινής. Όταν αμέτρητοι Έλληνες είναι βυθισμένοι στην ανεργία, στη φτώχεια, στην ταπεινώση, στην αγωνία για το αύριο· όταν παρακολουθούν ανήμποροι την πορεία της καταστροφής που έπεσε πάνω τους απότομα, δίχως να καταλάβουνε γιατί· όταν μεταναστεύουν ακόμα μια φορά στα ξένα ή αυτοκτονούν γιατί δεν καταφέρνουν να επιβιώσουν με αξιοπρέπεια, τι άλλο θα τολμούσα να μοιραστώ μαζί τους παρά τη δυστυχία;

Οι παλαιότεροι θα πουν: «Ζήσαμε και χειρότερα στο παρελθόν· και ακόμα χειρότερα έζησαν οι γονιοί και οι πρόγονοί μας. Κι όμως αντέξαμε. Και είμαστε πάντα

ζωντανοί». Έχουν δίκιο. Αλλά αυτό που ζούμε τώρα δεν είναι μία ακόμα φυσική ή ιστορική καταστροφή. Είναι ένας ομαδικός βραχνάς, μέσα στον οποίο χτυπιόμαστε συνεχώς με έναν άγνωστο εχθρό — το μαρτυράει το γεγονός ότι αλλιώς τον ονομάζει ο καθένας. Και αναρωτιέμαι αν αυτό που ζούμε το ζούμε αληθινά.

Μέσα σ' αυτό το εφιαλτικό όνειρο (μα είναι τούτο όνειρο;) γνωστοί και φίλοι αλλάζουν πρόσωπο, γίνονται επιθετικοί και με κατηγορούν με λόγια που δεν φανταζόμουν να ακούσω από το στόμα τους. Ο ένας: «Πώς έχεις το θράσος να κλείνεσαι αυτάρεσκα στο μοναχικό σου γράψιμο, όταν ο τόπος καίγεται; Δεν εξεγείρεσαι όταν οι Ευρωπαίοι “εταίροι μας” μας συμπεριφέρονται ως αφέντες προς δούλους;» Δεν προλαβαίνω να του εξομολογηθώ τις ενοχές μου και να σου ένας άλλος μας αποστομώνει και τους δύο: «Τα βάζετε με τους Ευρωπαίους εσείς, που τόσα χρωστάτε στην Ευρώπη! Λες και δεν βλέπετε το ολοφάνερο: ότι η κατάντια μας οφείλεται πρώτα σ' εμάς τους ίδιους — στο διεφθαρμένο πολιτικό μας σύστημα, στο παραλυμένο κράτος, στην ασυδοσία μιας κοινωνίας που έζησε ανέμελα με δανεικά. Και σήμερα, που η Ευρώπη κάνει ό,τι μπορεί για να μας βοηθήσει —έστω για να μη χάσουμε τους μισθούς και τις συντάξεις μας—, εμείς εξακολουθούμε να γυρίζουμε στον φαύλο κύκλο της αυτοκαταστροφής. Συλλογιστήκατε ότι αν είχαμε κάνει μόνοι μας πριν από χρόνια κάποια από αυτά που μας επιβάλλει σήμερα η τρόικα δεν θα βρισκόμασταν στα σημερινά μας χάλια;» Κοντοστέκομαι για να σκεφτώ το δίκιο του· μα ένας άλλος τον κατακεραυνώνει: «Τι τσαμπουνάς, όταν αυτό που επείγει σήμερα είναι να σωθούμε από

τους “σωτήρες μας”, που μας εκδιάζουν και μας ρημάζουν μόνο και μόνο για να σώσουν τις τράπεζές τους!» Και αμέσως άλλος σιγοντάρει: «Δεν καταλάβατε πως οι πολιτικοί μας είναι πουλημένοι!» Άλλος: «Το πρόβλημα είναι πολύ πιο γενικό. Όλα όσα μας συμβαίνουν δεν είναι παρά ένα καλοστημένο παιχνίδι, ένα πείραμα στο οποίο η Ελλάδα χρησιμοποιείται ως πειραματόζωο προκειμένου να δοκιμαστεί η βαθμιαία κατεδάφιση του κράτους πρόνοιας σε όλη την Ευρώπη, εις όφελος των “αγορών”!» Άλλος: «Ποιων “αγορών”; Δεν λες καλύτερα της πλουτοκρατίας!» Άλλος: «Τι κουβεντιάζετε; Αυτοί μας συμβουλεύουν να πουλήσουμε τον Παρθενώνα!» Κοντεύω να απελπιστώ· τους παρακαλώ να ηρεμήσουν, ώστε, αν είναι δυνατό, να συζητήσουμε αληθινά (ξέρω πως είναι όλοι τους καλόπιστοι), πάει να πει να ζητήσουμε μαζί τον πυρήνα κάποιου κοινού λόγου· όμως ιδού ένας ακόμα — φίλος γκαρδιακός— μου καταφέρει τη χαριστική βολή: «Ίποκριτή! Μιλάς σαν όλοι εμείς οι Έλληνες να συγκροτούσαμε ένα ομοιογενές “εμείς”, ικανό να ομονοήσει, ενώ για να αποκατασταθεί σήμερα η πιο στοιχειώδης δικαιοσύνη χρειαζόμαστε ξανά ταξικούς αγώνες — την πάλη των φτωχών ενάντια στους κατέχοντες. Μα τι θα περίμενε κανένας από σένα, τον αστό!»

Ακούω να βουίζουν μέσα μου όλες τούτες οι φωνές, σαν να ’βγαιναν από στόμα βρικολάκων που επιστρέφουν από ένα σκοτεινό, λησμονημένο παρελθόν, και αγριεύω. Κάνω μέσα στον ύπνο (μα είναι τούτο ύπνος;) απεγνωσμένες κινήσεις να ξεφύγω από τον εφιάλτη. Ξυπνάω κάθιδρος (ξυπνάω;), μα ο βραχνάς είναι πάντα εκεί — πώς να σκεφτώ νηφάλια; Αναρωτιέμαι. Είναι δυνατό

όλοι οι πολιτικοί μας —έστω οι ελάχιστοι έντιμοι ανάμεσά τους— και οι πιο καλοί μας τεχνοκράτες να δουλεύουν εσκεμμένα για το κακό μας; Είναι δυνατό η Ευρώπη να καταστρέφει ενσυνείδητα την Ελλάδα για να ικανοποιήσει τους τραπεζίτες της και να χορτάσει τις άπληστες «αγορές», στις οποίες έχουν —εκούσια ή ακούσια— υποδουλωθεί οι πολιτικές της ηγεσίες, χωρίς να υποψιάζεται πως έτσι σκάβει τον ίδιο της τον λάκκο; Όχι, διαμαρτύρεται η φωνή του ανθρώπου που πίστεψε στη νιότη του στο όραμα της ενωμένης Ευρώπης, δεν είναι δυνατό — αυτό το κακό όνειρο πρέπει να λάβει τέλος· και όλοι μαζί, Έλληνες και Ευρωπαίοι, να αλλάξουμε ρότα — αλλιώς αργά ή γρήγορα θα βουλιάξουμε.

Όμως, την ίδια στιγμή, μια αντίδικη φωνή ρωτάει: «Είναι δυνατό οι πιο πιστοί και διορατικοί σου φίλοι να έχουν τόσο τυφλωθεί από τη δίκαιη αγανάκτηση που τους κατέχει, ώστε να μιλούν παράλογα; Κι εσύ, ο ευκολόπιστος και αφελής, πώς μπορείς να τρέφεις ακόμα την παραμικρή εμπιστοσύνη είτε στη διαλυμένη ελληνική πολιτεία είτε στη σημερινή οικονομίστικη, τεχνοκρατική, απρόσωπη Ευρώπη; Δεν βλέπεις πως όχι μόνο είμαστε ανήμποροι ως κράτος και ως κοινωνία να εκτελέσουμε τις συνταγές των περισπούδαστων “γιατρών” μας, αλλά και πως το “φάρμακο” που μας χορηγούν οδηγεί αναπόδραστα την κοινωνία μας στην ύφεση, στην παρακμή, αν όχι σε έναν αργό, βασανιστικό θάνατο; Δεν μας το έδειξε αρκετά η εμπειρία τριών χρόνων; Τότε γιατί να μην ποθείς κι εσύ, όπως ο καλός σου φίλος, να συντριβεί η κρεατομηχανή που μας αλέθει; Μην είσαι, αλήθεια, υποκριτής;»

Αλίμονο, είμαι ένας άνθρωπος γεμάτος αντιφάσεις. Αλλά είμαι ο μόνος; Οι απανωτές εκλογές του Μαΐου και του Ιουνίου που μας πέρασαν έδειξαν πως οι περισσότεροι πατριώτες μας και επαναστατούν ενάντια στα βάρβαρα μνημόνια και τρέμουν για το ενδεχόμενο να διωχτεί ή να αναγκαστεί να φύγει η Ελλάδα από το ευρώ. Ωστόσο τι δείχνουν αυτά αν όχι ότι το ευρώ (για το οποίο, αν δεν γελιέμαι, ούτε εμείς ούτε οι υπόλοιποι πολίτες της Ευρώπης ρωτηθήκαμε αν το θέλαμε) κατάντησε μια θηλιά που απειλεί να μας πνίξει – και όχι μόνο εμάς τους Έλληνες; Εδώ μας έφερε το δήθεν κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα, έτσι που χτίστηκε στην άμμο. Λες και οι εγκέφαλοι που το σκαρφίστηκαν δεν μπόρεσαν ή δεν θέλησαν (μήπως για να υπηρετήσουν τα συμφέροντα των ισχυρών;) να προβλέψουν το αναπόφευκτο: ότι το κατασκευασμά τους θα έκανε ακόμα πιο βαθύ το δεδομένο χάσμα ανάμεσα στις οικονομίες και στις κοινωνίες του ευρωπαϊκού Βορρά και σε εκείνες του Νότου. Κι όμως, οι «πατέρες» της Ευρωπαϊκής Ένωσης φιλοδοξούσαν –έτσι τουλάχιστον διακήρυσσαν– να πετύχουν την οικονομική σύγκλιση των χωρών μας. Πώς ευτελίστηκε έτσι η Ευρώπη των χθесινών μας οραμάτων – εκείνη που θα θεμελίωνε την πολιτική της ένωση πάνω στον κοινό πολιτισμό μας! «Ιδεαλιστικά φληναφήματα», θα πουν οι μαρξιστές, οι οποίοι μοιάζουν να δικαιώνονται από την παρούσα συγκυρία. Αλλά πώς να ξεχάσω ότι αυτός ο «ιδεαλισμός» εξέφραζε μια ζωτική ανάγκη εκατομμυρίων Ευρωπαίων πριν από εξήντα χρόνια; Και σήμερα η Ευρώπη κοντεύει να μη σημαίνει τίποτε για όλο και περισσότερους Ευρωπαίους. Θα μου πείτε: «Τουλάχι-

στον δεν πολεμάμε μεταξύ μας». Είσαστε τόσο σίγουροι ότι αυτά που ζούμε δεν είναι η αρχή ενός καινούργιου, πρωτόγνωρου πολέμου; Προσέξτε πώς οι πιο φανατικοί εθνικισμοί ευδοκιμούν στο έδαφος της ευρωπαϊκής τεχνοκρατίας.

Αυτές είναι οι αντιφάσεις μας. Αλλά τότε τι κάνουμε, τουλάχιστον εμείς οι Έλληνες; Εγώ τουλάχιστον δεν βλέπω μπροστά μας παρά την κοινή μας ανημπόρια. Αυτό λέω και ξαναλέω στους φίλους μου «μνημονιακούς» και «αντιμνημονιακούς», όταν τους ακούω να καθγαδίζουν, τραυματίζοντας παλιές φιλίες, χωρίς καν να διαισθάνονται πως όταν υπερασπίζονται τόσο πεισματικά το δίκιο τους το χαραμίζουν, λέγοντας μόνο μισές αλήθειες στους άλλους και στον εαυτό τους. Λες και αγνοούν την αδυναμία αυτού του τόπου να δώσει μόνος του μια λύση στο δράμα στο οποίο έχει βυθιστεί. Μάλιστα, όσο πιο φανερό γίνεται η αδυναμία, τόσο ανεβαίνουν οι κορόνες. Αλίμονο, γιατί να μην μπορούμε να ακούσουμε τη φωνή του άλλου; Και, όταν δεν μπορούμε, πώς να αναζητήσουμε μαζί εκείνο «οὐ ἔστιν χρεία»;

Να ο χειρότερος βραχνάς: η αφύπνιση του αδελφοκτόνου μένους που κατατρύχει διαχρονικά την ελληνική κοινωνία. Σάμπως να ξεκινάει ένας ακόμα εμφύλιος — ακήρυχτος για την ώρα, μα ίσως πιο ύπουλος από τους παλιούς. Γιατί εκείνο που έχει καταρρεύσει σήμερα δεν είναι μόνο η χθεσινή πλαστική ευμάρεια και τα κοινωνικά δικαιώματα· είναι προπάντων η ίδια η κοινωνία και η δημοκρατία, η πολιτική, ο στοχασμός, η αμοιβαία κατανόηση, η ανθρωπιά. Κι αυτό συμβαίνει χωρίς να είμαστε σε θέση να συμφωνήσουμε ποιος είναι ο κοινός εχθρός. Το υπαινίχθηκα ήδη: άλλοτε ξέραμε

—ή νομίζαμε πως ξέραμε— να τον ονομάσουμε: ήταν ο Τούρκος, ο Βούλγαρος, ο Ιταλός, ο Γερμανός — ο άλλος. Έτσι μπορούσαμε να ελπίζουμε ότι το «εμείς» που σχηματίζαμε με τους «δικούς μας» θα ξαναγεννιόταν πιο ακμαίο αν νικούσαμε τον εχθρό (μια ελπίδα τόσο φλογερή όσο διαρκούσε η Κατοχή, αλλά που έσβησε οικτρά μετά την απελευθέρωση). Αλλά τι κάνουμε όταν ο εχθρός δεν έχει πρόσωπο ή όταν εμείς δεν μπορούμε να διακρίνουμε το πρόσωπό του; Κάποτε υποψιαζόμαστε ότι μπορεί να φωλιάζει ανάμεσά μας. Έπειτα αναρωτιόμαστε: είναι η «εθνική μας τύφλωσις», το χαλασμένο πολιτικό μας σύστημα, οι αγκυλώσεις της κοινωνίας μας, η διαφθορά πολιτικών και πολιτών; Είναι η ανάλγητη ευρωπαϊκή μεταδημοκρατία, η χρηματοπιστωτική ασυδοσία, οι αχόρταγες «αγορές»; Είναι η τεχνοεπιστήμη, η τεχνοοικονομία; Μην είμαστε εμείς οι ίδιοι που τρώμε τις σάρκες μας; Δεν το ξέρουμε. Ίσως όλα αυτά μαζί. Ίσως και κάτι άλλο, που θα το δουν οι αυριανοί Έλληνες, οι αυριανοί άνθρωποι (αν υπάρχουν ακόμα Έλληνες και άνθρωποι). Μα έτσι κι αλλιώς, έστω κι αν δεν τον βλέπουμε, ο εχθρός είναι εδώ και μας χτυπάει από όλες τις μεριές, όπως ο αόρατος άνθρωπος του Γουέλς. Και τότε εμείς χτυπιόμαστε μεταξú μας. Πείτε μου, πώς καταντήσαμε έτσι; Κάνω μια τελευταία προσπάθεια να ακονίσω τη σκέψη μου... Αλλά βουλιάζω ξανά στον εφιάλτη.

Αυτή την εικόνα —εικόνα σύγχυσης, άγχους, αγανάκτησης, ταραγμένων συνειδήσεων και υποχθόνιας βίας— δίνει η σημερινή Ελλάδα. Σάμπως ένας διάβολος να ξεπήδησε ξαφνικά ανάμεσά μας για να διαβάσει τον καθένα μας στους άλλους, να σπείρει τη διαβολή, τον

διχασμό, τον φθόνο, την έριδα, το μίσος. Δεν έχω δίκιο να μιλάω για ομαδικό βραχνά;

Όμως, αν είναι έτσι, πώς να γράψω τούτο το βιβλίο; Τι νόημα έχει να το γράψω; Άραγε μπορώ να μιλήσω σήμερα, όχι για την άκρως αμφίβολη ευτυχία μας, αλλά ακόμα και για τη χειροπιαστή μας δυστυχία, όταν ξέρω ότι πολλοί, πάρα πολλοί πατριώτες μου θα με προγκήξουν; Και τότε πώς να μοιραστώ μαζί τους κάποιο ελάχιστο μερίδιο κοινού λόγου;

Κι έπειτα, υπάρχει βιβλίο ικανό να δώσει απάντηση στο αγωνιώδες ερώτημα που μας βασανίζει όλους και τον καθένα χωριστά: πώς θα ζήσουμε, πώς θα δικαιώσουμε από εδώ και πέρα την ύπαρξή μας σ' αυτόν τον τόπο; Πώς θα ζήσει ο ίδιος ο τόπος και ποιαν αξία θα έχει για όλους μας ή ύπαρξή του; Και επειδή αυτά που συμβαίνουν σήμερα στους Έλληνες συμβαίνουν από πολύ παλαιότερα σε τόσους λαούς της γης, συμβαίνουν ήδη ή θα συμβούν αύριο και σε άλλους Ευρωπαίους, το ερώτημα πλαταίνει και βαθαίνει πέρα από κάθε φαντασία: πώς θα ζήσει, πώς θα δικαιώσει στο εξής την ύπαρξή της η Ευρώπη, τι λέω, όλος ο σημερινός μας κόσμος;

Υπάρχει βιβλίο ικανό να απαντήσει σε όλα τούτα;